

Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum: Cinsel İstismarı Önleme Programının Etkililiği

Türkan Yılmaz Irmak

Ege Üniversitesi

Rukiye Kızıltepe

Ege Üniversitesi

Şeyda Aksel

Ege Üniversitesi

Duygu Güngör

Dokuz Eylül Üniversitesi

Duygu Eslek

Ege Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı okul öncesi dönem için geliştirilmiş olan çocuk cinsel istismarı önleme programının etkililiğini incelemektir. Araştırmada, 5 yaşında olan 200 çocuk ve ebeveynleri ile çalışılmıştır. Katılımcıların %47'si (n = 82) erkek, %53'ü kızdır (n = 93). Çalışmayı tamamlayan 175 çocuk (eğitim grubu = 102, kontrol grubu = 73) incelenmiştir. Eğitimden önce ve sonra tüm çocuklar Cinsel İstismar Bilgi Formu ve İstismardan Korunma Becerisi Formu'nu doldurmuşlardır. Ebeveynlere ise Ebeveyn Değerlendirme Formu verilmiştir. "Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum" cinsel istismarı önleme programı uygulanmıştır. Örtük Markov analizinde üç statülü bir modele ulaşılmıştır ve eğitim grubu için anlamlı yönde değişimler gösterilmiştir. Statü 1 kendini korumayı bilenler, Statü 2 dokunulmasını yanlış bulup yine de sır olarak saklayanlar ve Statü 3 ise dokunulmasını ve sır olarak saklanmasını doğru bulan risk grubu olarak adlandırılmıştır. Eğitim sonrasında eğitim ve kontrol grubundaki Statü 1 grupları aynı statüde kalmıştır. Eğitim grubunda Statü 2'den %70'i ve Statü 3'den %35'i Statü 1'e geçerken; kontrol grubunda Statü 2'den sadece %15'i Statü 1'e geçmiştir. Bu sonuçlar, sınırlılıklar ve araştırmanın güçlü yanları dikkate alınarak alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Cinsel istismar, önleme programı, okul öncesi dönem

Abstract

The aim of this study was to evaluate the effectiveness of a child sexual abuse prevention program for the preschool children. Two hundred participants who were five years old children and their parents were included in the study. 47% (n = 82) of the participants were male while 53% (n = 93) of them were female. In total, the results of 175 students (education group = 102, control group = 73) who met the inclusion criteria were analyzed. All children were administered Sexual Abuse Knowledge Form and Self-Protection Skills Form before and after the implementation. Parents were surveyed by using Parental Evaluation Form. Sexual prevention program which was named as "I am learning to protect myself with Mika" was implemented in six pre-schools. Latent Markov analyses showed that, model with three status fits better to the data and transition probabilities of this model revealed significant improvements in the education group. Status-1 was named as self-protecting group. Status-2 was named as group who knows to be touched is wrong but keeps it as a secret. Status-3 was named as a risk group who does not know to be touched is wrong and keeps it as a secret. After the education, members of the Status-1 group in the education and control group remained in the same status; while in the education group, 70% of Status-2 group and 35% of Status-3 group moved to Status-1. However, in the control group, only 15% of Status-2 members moved to Status-1. The results, limitations and strengths of the study were discussed in the light of the literature.

Key words: Sexual abuse, prevention program, preschool children

Yazışma Adresi: Dr. Türkan Yılmaz Irmak, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Kampüs, Bornova / İzmir

Yazar Notu: Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyonu tarafından desteklenmiştir (Proje No: 14EDB011).

E-posta: turkan.yilmaz.irmak@ege.edu.tr

Gönderim Tarihi: 15.11.2016

Kabul Tarihi: 15.06.2017

Çocuk istismarı ve ihmali, ana babaların ya da toplumda çocuğun bakımından ve eğitiminden sorumlu olanların yaptıkları ya da yapmaları gerekmesine rağmen yapmadıkları, çocuk için uygunsuz veya zararlı olduklarına toplum değerleri ve uzman bilgisinin birleştirilmesiyle karar verilen davranışlar biçiminde tanımlanmaktadır (Garbarino ve Gilliam, 1980). Çocuk istismarı, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar olmak üzere üçe ayrılarak incelenmektedir. Çocuk istismarını türlere ayırmak, bu olguyu incelemek açısından yararlı olsa da, genellikle farklı istismar türlerinin bir arada görülme olasılığının yüksek olduğunun göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu belirtilmektedir (Higgins ve McCabe, 2001).

Örneğin, cinsel istismara maruz kalan bir çocuk çoğunlukla hem fiziksel hem de duygusal istismara da maruz kalmaktadır. Çocuğun fiziksel istismarı, çocuğun kaza dışı yaralanması veya örselenmesine neden olabilecek davranışlar biçiminde tanımlanmaktadır (Kolko, 2002). Çocuğun duygusal istismarı, yetişkin tarafından çocuğa yönelik reddetme, aşağılama, yalnız bırakma, korkutma, görmezden gelme ve duyguların ifadesini engelleme gibi davranışları içermektedir (Kozcu, 1992). Çocuğun cinsel istismarı ise çocuğun yetişkinin cinsel hazı için kullanılmasını içeren davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Crosson-Tower, 2008). Cinsel istismar, oral, anal ve vajinal ilişki biçiminde olabileceği gibi cinsel ilişki içermeyen öpme, okşama gibi davranışlar şeklinde de görülebilir. Bunun yanı sıra, temas içermeyen davranışlar da cinsel istismar olarak değerlendirilir. Örneğin, yetişkinin organını teşhir etmesi, çocuğun bedenini pornografi amaçlı kullanması ya da seyretmesi gibi temas içermeyen davranışlar cinsel istismar olarak kabul edilmektedir (Berliner ve Elliot, 2002).

Çocukların cinsel istismara maruz kalması 50 yıldır çalışılan bir olgudur ve çalışmalar konunun önemini koruduğuna işaret etmektedir (Pereda, Guilera, Forns ve Gomez-Benito, 2009). Çocuk cinsel istismarı konusundaki araştırmalarda, katılımcıların istismarcı ya da kurban olması, bilgi toplama yöntemlerinin farklılığı (resmi kayıt, bireysel görüşme, kişisel bildirime dayalı ölçümler vb.) gibi nedenlerle farklı yaygınlık oranlarına ulaşılmaktadır (Wurtele, 1997). Finkelhor (1994) 21 ülkede çocuk cinsel istismarının yaygınlığını incelediği çalışmasında oranların %6 ile %32 arasında değiştiğini bulmuştur. Ulusal Vaka Oranı Temelli Raporlama Sistemi'ndeki (National Incident-Based Reporting System-NIBRS) 1991-1996 cinsel şiddet verilerinin değerlendirildiği araştırma raporunda, vakaların %67'sinde kurbanların 18 yaş altında olduğu bulunmuştur. Bunların yarısı 12 yaş altındadır ve 0-5 yaş arasındakilerin istismara uğrama oranı %14'dür (Snyder, 2000). Çalışmalarda kadınların erkeklere göre daha fazla cinsel istismara maruz kaldığı belirtilmektedir (Sedlak ve Broadhurst,

1996; Sedlak ve ark., 2010). Synder (2000) altı yaş altında cinsel istismara maruz kalanların %66'sının kız olduğunu ancak istismarın biçimine göre oranların da değiştiğini belirtmektedir. Örneğin, anal yolla istismara maruz kalan kurbanların %52'sinin erkek olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar, küçük yaşlarda hem kız hem de erkek çocukların cinsel istismar için risk altında olduğuna işaret etmektedir.

Ülkemizde cinsel istismar konusunda yapılan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte bu olgunun ülkemizde de görüldüğü bilinmektedir. Mahkemelere 1985-1986 yıllarında yapılan başvuruların incelendiği bir çalışmada olguların %72'sinde çocuk cinsel istismarı kararının verildiği görülmüştür (Konanç, Zeytinoğlu ve Kozcu, 1988). Hastaneye 1990-1996 yıllarında yapılan başvuruların incelendiği bir çalışmada bir ay ile 25 yaş aralığındaki 50 vakanın %60'ının fiziksel, %26'sının cinsel ve %18'inin duygusal istismar olarak, %20'sinin ise ihmal olarak tanımlandığı bildirilmiştir (Oral ve ark., 2001). Hastane başvurularının incelendiği bir başka çalışmada 2000 ile 2006 yılları arasında 593 vakanın çocuk istismarı ve ihmali tanısı aldığı ve vakaların %29'unun fiziksel, %51'inin cinsel ve %26'sının duygusal istismar, %22'sinin ise ihmal olarak tanımlandığı belirtilmiştir (Agirtan ve ark., 2009). Bu araştırmaların sonuçları ülkemizde çocuk istismarı ve ihmali olgularının tanınmasının artmakta olduğunu göstermektedir. Gelles (1987) de çocuk istismarında gözlenen artışın bu konudaki araştırmaların ve farkındalığın artışına bağlı olabileceğini belirtmektedir. Çalışmalarda normal popülasyonda da çocuk istismarı ve ihmalinin varlığı gösterilmiştir. Ergenlerle yapılan çalışmalarda katılımcıların %8'inin (Yılmaz Irmak, 2008) ve %11'inin (Zoroğlu ve ark., 2001), üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda ise katılımcıların %12'sinin (Yılmaz Irmak, Aksel ve Thompson, 2016) ve %28'inin (Eskin, Kaynak-Demir ve Demir, 2005) çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldığı bulunmuştur. Ülkemizde yapılan bir derleme çalışmasında çocuk cinsel istismarının yaygınlık oranının %20 olduğu belirtilmiştir (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005). Çocuklukta maruz kalınan cinsel istismarın, aile içinde yaşanması, kapalı ortamlarda görülmesi, çocuğun söylememesi için tehdit edilmesi, çocuğun kendini suçlu hissetmesi, utanması, sevdiklerinin zarar görmemesini istemesi ve ailesinden ayrılmak istemesi gibi nedenlerle genellikle açığa çıkarılmadığı ve incelenmesi zor bir konu olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, araştırmacılar gerçekleşen olgulardan çok azının tespit edildiğini, gerçek oranların daha yüksek olduğunu düşünmektedir (Goldman ve Padayachi, 2000; Helie, Clement ve Larrivee, 2003; Keser, Odabaşı ve Elibüyük, 2010).

Çocuk cinsel istismarı, bireylerin gelişimini, sosyal, duygusal ve cinsel alanlarda olumsuz yönde etki-

lemektedir (Heller, Larrieu, D'Imperio ve Boris, 1999; Kendall-Tackett, 2002; Zara-Page, 2004a; Zara-Page, 2004b). Cinsel istismarın çocuk ve ergenler üzerindeki etkilerini inceleyen 45 araştırmayı bir meta analiz çalışmasında değerlendiren Kendall-Tackett, Williams ve Finkelhor (1993) farklı gelişim dönemlerinde yaygın olarak görülen problemleri incelemişlerdir. Araştırmanın bulguları, okul öncesi dönem çocuklarında, anksiyete, kâbus görme, travma sonrası belirtiler, yaşla uyumsuz cinsel davranışlar ile içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin; okul çağı çocuklarında ise saldırganlık, kâbus görme, okul problemleri, korku, hiperaktivite ve ruh sağlığı problemlerinin en yaygın görülen sorunlar olduğuna işaret etmiştir. Aynı araştırmada, cinsel istismarın ergenlik döneminde hangi sıkıntılarla ilişkili olduğu incelendiğinde ise somatik şikayetler, depresyon, kendine zarar verme, intihar girişimi ve madde kullanımı, evden kaçma gibi yasadışı davranışların en yaygın görülen sorunlar olduğu bulunmuştur. Cinsel istismar mağduru çocuklar gelişimin farklı alanlarında sorun yaşamaktadır ve yaşanan bu güçlükler çocukları psikopatoloji için risk altına sokmaktadır. Pek çok çalışma istismara maruz kalan çocuk ve ergenlerin psikolojik belirtilerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Cicchetti ve Lynch, 1993). Benzer şekilde, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan yetişkinlerin de kalmayan yetişkinlere göre daha çok psikopatoloji yaşadıkları bilinmektedir (Berliner ve Elliot, 2002).

Çocuk Cinsel İstismarını Önleme

Çocuk cinsel istismarının yaygınlığı ve çocuk üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında, çocukların sağlıklı gelişimi için çocuk cinsel istismarını önlemenin gerekliliği fark edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde çocuk cinsel istismarını önleme programlarının 1980'lerde yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir (Finkelhor, 2009; Finkelhor ve Strapko, 1992). Cinsel istismarı önleme çalışmalarında toplumu bilgilendirme ya da ebeveynlerin eğitimi amacıyla yapılan çalışmalar olmakla birlikte, çocukların eğitilmesini de hedefleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Finkelhor ve Strapko, 1992; Wurtele ve Kenny, 2012).

Çocuklara yönelik hazırlanan cinsel istismarı önleme programları filmler, boyama kitapları, şarkılar, çizimler gibi çocukların bilişsel ve duygusal gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanan materyallerden oluşmaktadır (Wurtele, 2009; Wurtele ve Owens, 1997). Çocuklara yönelik hazırlanan cinsel istismarı önleme programlarının amacı, çocukların tehlikeli durumların farkında olması, rahatsız edici dokunma ve ilişki kurma biçimlerini öğrenmesi ve bu tür durumlarda karşı koyma becerisi geliştirmesidir. Bu programlar ayrıca çocuk cinsel istismarının gerçekleşmiş olması durumunda istisma-

rın durdurulmasını, bildirilmesini ve çocukların güven duydukları bir yetişkine açılmasını artırmayı; istismara uğrayan çocukların suçluluk duygularını azaltmayı ve istismar olayının tanıklarını harekete geçirmeyi de hedeflemektedir (Finkelhor, 2009).

Önleme Programlarının Etkililiği

Çocuk cinsel istismarını önleme programlarının etkililiği değerlendirilirken çocukların cinsel istismar konusunda bilgi, beceri ve davranış değişimlerinin olup olmadığı incelenmektedir. Çocuklara yönelik cinsel istismar önleme eğitimlerinin sonunda, iyi-kötü dokunma, sır saklama ve özel bölgelerin korunması konusunda hem okul öncesi dönem çocuklarının (Fryer, Krauser ve Miyoshi, 1987; Kenny, 2009; Poche, Yoder, Miltenberger, 1988; Wurtele ve Owens, 1997) hem de okul dönemindeki çocukların (Çeçen-Eroğul ve Kaf Hasırcı, 2013) bilgilerinin arttığı görülmüştür.

Cinsel istismarı önleme becerileri eğitiminin etkililiğini okul öncesi (Wurtele ve Owens, 1997) ve okul dönemi çocuklarında (Hazzard, Webb, Kleemeier, Angert ve Pohl, 1991; Hébert, Lavoie, Piche ve Poitras, 2001) inceleyen çalışmalarda program sonunda çocukların istismarı önleme becerilerinin arttığı bulunmuştur. Hébert ve arkadaşları (2001) ilkökul 1. ve 3. sınıfa devam eden çocuklara üç farklı istismar senaryosu izleterek bu durumda ne yapacaklarını sormuşlardır. Eğitim grubundaki çocukların, kontrol grubundakilere göre istismardan korunma becerilerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Wurtele ve Owens (1997) okul öncesi dönem çocuklarının da eğitim sonunda istismardan korunma becerilerinin arttığını bulmuştur.

Çocuk cinsel istismarı önleme eğitiminin ardından, çocukların istismardan korunmaya yönelik bilgi ve becerilerinin yanı sıra, bazı çalışmalarda çocukların kendilerini istismardan koruma davranışlarının değişip değişmediği de incelenmiştir. Eğitim alan okul öncesi dönem çocuklarının cinsel istismar riski taşıyan durumlarda, eğitim almayanlara göre daha fazla kendilerini koruma davranışı sergiledikleri görülmüştür (Fryer ve ark., 1987; Poche ve ark., 1988).

Eğitim alan okul öncesi ve okul dönemi çocukları ile yapılan çalışmada eğitim sonunda potansiyel istismar durumlarını tanıma, istismar durumlarında direnme ve istismarı rapor etme, kendini değil istismarcıyı suçlama ve bedeni ve genital bölgeleri konusunda pozitif duygular rapor etme açısından olumlu yönde değişimler görülmüştür (Wurtele ve Owens, 1997). Okul öncesi dönem çocukları ile yapılan bir önleme çalışmasının sonunda çocukların bilgi düzeylerinin arttığı, eğitime paralel davranış değişimlerinin sağlandığı ve aileleri ile cinsel konuları konuşma sıklığının arttığı görülmüştür (Wurtele, 1990). Sonuç olarak bu programların çocuk cinsel

istismarını önlemek için etkili olduğu (Wurtele, 2009; Wurtele ve Owens, 1997) ve izlem ölçümlerinde eğitim sonunda elde edilen kazanımların korunduğu gösterilmiştir (Briggs ve Hawkins, 1994; Hébert ve ark., 2001). Finkelhor, Asdigian ve Dziuba-Leatherman'ın (1995) 10-16 yaş aralığındaki 2000 ergen ve ebeveynleri ile telefon görüşmesi yaparak gerçekleştirdikleri çalışmada, cinsel istismarı önleme eğitimi alanların almayanlara göre, istismar, kendini koruma ve zararı azaltma konusunda daha çok bilgiye sahip oldukları ve istismardan korunma becerilerinin daha etkili olduğu bulunmuştur. Çocuk cinsel istismarını önleme eğitiminin ardından cinsel istismara maruz kalma oranlarını inceleyen Gibson ve Leitenberg (2000), üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada katılımcılara cinsel istismar geçmişleri ve cinsel istismarı önleme programına katılıp katılmadıklarını sormuştur. Araştırma sonucunda çocuk cinsel istismarı önleme eğitimine katılmayan kadınların ($n = 318$) katılan kadınlara göre ($n = 507$) iki kat daha fazla çocuk cinsel istismar yaşantısı bildirdiği bulunmuştur.

Melton (1992) cinsel istismarı önleme programlarında çocuklar için çok karmaşık olan kavramların öğretilmeye çalışıldığını iddia etmektedir. Ayrıca programların istemeden de olsa çocukların kaygılarını ve yetişkinlere yönelik korkularını arttırabileceğini ileri sürmüştür. Finkelhor ve Dziuba-Leatherman (1995) önleme programının çocukların korkusunu, kaygısını, itaatsizliğini arttırdığını bulmuştur. Araştırmacılar, yüksek kaygı ve korku bildiren çocukların daha yüksek riskli çevrelerde yaşadıklarını ve eğitim içeriği konusunda daha fazla bilgi edindiklerini, çocuklarının daha fazla kaygı yaşadığını belirten ebeveynlerin de programı daha yararlı bulduklarını belirtmektedir. Araştırmacılar istismar konusundaki eğitim sonunda gözlenen kaygı ve korkunun bu durumlarla nasıl baş edebileceği bilgisi edinildiği durumlarda adaptif olacağını belirtmektedirler. Hébert ve arkadaşları (2001) eğitim sonunda çocukların yetiştikine bağımlılık ve kardeş ya da akranlara karşı saldırganlık davranışlarının arttığını bulmuşlardır. Araştırmacılar, ebeveynler tarafından bildirilen bu davranışların ebeveynler tarafından olumsuz ya da sorun olarak algılanmadığını da belirtmişlerdir. Çocuk cinsel istismarını önleme programlarının olumsuz etkilerini bildiren bazı çalışmalar olmasına rağmen pek çok çalışmada bu programların çocukların kaygısını (Hazzard ve ark., 1991; Hébert ve ark., 2001; Ratto ve Bogat, 1990; Wurtele, Kast, Miller-Perrin ve Kondrick, 1989) ya da cinsel sorunlarını (Gibson ve Leitenberg, 2000) arttırdığına ilişkin herhangi bir olumsuz etki bildirilmemiştir.

Alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de çocuk cinsel istismarı önleme çalışmalarının az sayıda olduğu ve bu programların okul dönemi çocukları için hazırlandığı saptanmıştır. Dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanan istismarı önleme programı sonunda eğitim alan grubun

cinsel istismara ilişkin bilgi düzeylerinin arttığı ve kazanımların 8 hafta sonrasında da etkisini devam ettirdiği bulunmuştur (Çeçen-Eroğul ve Kaf Hasırcı, 2013). Hafif zihinsel engeli olan 12-14 yaşlarındaki 3 kaynaştırma öğrencisi ile yapılan çalışmada katılımcıların cinsel istismarı önleme becerisi kazandıkları bulunmuştur (Uçar, 2014). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerle yapılan bir çalışmada ebeveynlerin okul öncesi dönem çocukları için cinsel istismarı önleme programına ihtiyaç duyup duymadıkları incelenmiştir. Ebeveynlerin %32'si çocuklarıyla cinsel istismar konusunda konuştuklarını belirtmiştir. Konuşmayanların %41'i konuyu nasıl anlatacağını bilmediklerini belirtmişlerdir (Yalın, Kerimoğlu ve Erman, 1995). Okul öncesi dönem çocukları ve ailelerine yönelik kitaplar, bilgilendirici broşürler bulunmakla birlikte, bir uzman tarafından çocuklarla doğrudan etkileşimli sürdürülen bir önleme programı bulunmamaktadır.

Çocuk cinsel istismarının yaygınlığı, gelişim üzerindeki önemli sonuçları ve ülkemizdeki önleme çalışmalarının sınırlılığı bu çalışmanın yapılması için yol gösterici olmuştur. Bu dönemde çocuğun kendi bedenini koruyabilmesi konusunda eğitim alması bu olgunun önlenmesine katkıda bulunacaktır. Bu araştırmanın amacı, okul öncesi dönem çocukları için cinsel istismarı önlemeye yönelik bir eğitim programının oluşturulması ve bu programın etkililiğinin incelenmesidir.

Yöntem

Katılımcılar

Okul öncesi dönem çocukları için cinsel istismarı önleyici müdahale programının etkililiğini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada ön test-son test kontrol grublu, yarı deneysel bir desen kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini anaokuluna devam eden alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyden 5 yaş grubundaki 200 çocuk ve ebeveynleri oluşturmaktadır. Çalışmada anaokullarının bulunduğu semtler dikkate alınarak alt sosyo-ekonomik düzeyden iki, orta sosyo-ekonomik düzeyden üç ve üst sosyo-ekonomik düzeyden bir okul seçilmiştir. Okulların ikisi özel, 4'ü kamu kuruluşu bünyesindeki anaokullarıdır. Yaş, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet ve benzeri açılardan denk eğitim ve kontrol grupları oluşturabilmek için, her okuldan bir sınıf eğitim, bir sınıf da kontrol grubuna alınmıştır. Programa düzenli olarak devam etmeyen (5 oturdandan en az 3'üne devam etmeyen), son test uygulamasına katılmayan ya da sağlık problemleri (akut enfeksiyon rahatsızlıkları gibi) olan 25 çocuk katılımcı ve ebeveynleri araştırmanın örnekleminde çıkarılmış ve araştırma 175 çocuk ve ebeveyni ile gerçekleştirilmiştir. Eğitim grubundaki çocukların %78'i ($n = 80$) tüm eğitim oturumlarına katılmıştır. Çocukların yaşları 50-72 ay arasında değişmektedir ($Ort. = 61.80, S = 6.1$).

Çalışmaya katılan çocukların %53'ü ($n = 93$) kız, %47'si ($n = 82$) erkektir. Eğitim grubu 102 (49 kız, 53 erkek), kontrol grubu 73 katılımcıdan (44 kız, 29 erkek) oluşmaktadır. Eğitim grubuna seçilen sınıflar kız ve erkek çocuk gruplarına ayrılmıştır. Bir sınıfta erkek çocuk sayısı fazla olduğu için iki erkek bir kız grubu oluşturulmuştur. Sonuçta eğitimler 6 okulda; 6 kız ve 7 erkek olmak üzere toplam 13 çocuk grubu (6-10 kişi arasında) ile yürütülmüştür. Çalışmaya katılan çocukların annelerinin yaşları 22 ile 47 ($Ort. = 24.32$, $S = 5.25$), babalarının yaşları ise 25 ile 53 ($Ort. = 37.67$, $S = 5.59$) arasında değişmektedir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin %84'ünü anneler, %16'sını babalar oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Cinsel istismarı önleme programının etkililiğini değerlendirmek amacıyla araştırmacılar tarafından alan-yazın bilgisi doğrultusunda Demografik Bilgi Formu, Cinsel İstismar Bilgi Formu, İstismardan Korunma Becerisi Formu ve Ebeveyn Değerlendirme Formu hazırlanmıştır.

Demografik Bilgi Formu. Araştırmacılar tarafından hazırlanan formda çocukların cinsiyet, yaş, eğitim süresi gibi demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. Form ile ebeveynlerin eğitimi ve aile geliri konularında da bilgi toplanmıştır.

Cinsel İstismar Bilgi Formu. Çocukların cinsel istismarı önleme hakkındaki bilgisini ölçmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan Cinsel İstismar Bilgi Formu 17 sorudan oluşmaktadır. Kızıltepe ve Yılmaz Irmak (2014) tarafından kullanılan Çocuk Bilgi Formu ve Saslawsky ve Wurtele (1986) tarafından geliştirilen Kendini Koruma Anketi (Personal Safety Questionnaire) gözden geçirilmiş ve pilot uygulamada çocukların üst üste benzer sorularda dikkatlerini sürdürmede zorlandıkları görüldüğünden çocukların dinlenmeleri, dikkatlerini toplamaları amacıyla kolay cevaplayabilecekleri 3 tampon soru (1- Oyunağımı kaybettiğin zaman üzülür müsün? 2-Baban için sürpriz doğum günü pastası aldınız. Bunu sır olarak saklar mısınız? 3- Bir hediye aldığın zaman mutlu olur musun?) forma eklenmiştir. Tampon sorular değerlendirmeye alınmamıştır. Sorular evet, hayır ve bilmiyorum şeklinde cevaplanmaktadır. Soruların puanlanmasında bilmiyorum cevapları yanlış cevap olarak kodlanmıştır. Formun uygulanması yaklaşık 5-10 dakika sürmektedir. Forma ait geçerlik analizleri sürekli gözlenen ve örtük değişkenlerin varlığında kullanılan bir örtük değişken modeli olan, başka bir deyişle faktör analizinin kategorik veriler için alternatifi olan örtük sınıf analizi ile incelenmiştir. Bulgular bölümünde detaylı şekilde sunulduğu üzere analizler üç-sınıflı yapıya işaret etmiştir.

İstismardan Korunma Becerisi Formu. Çocukların istismardan korunma konusundaki becerilerini değerlendirmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan açık uçlu bir sorudan oluşmaktadır. "Yabancı biri sana dokunmak istediğinde neler yapabilirsin?" sorusu görüşmeciler tarafından sorularak çocukların ifadeleri yazılmaktadır. Elde edilen cevapların kodlamaları iki gelişim psikolojisi doktora öğrencisi tarafından yapılmıştır. İki kodlayıcının uzlaşamadığı durumlarda ilk yazar cevapları değerlendirmiştir.

İlk olarak çocukların tüm tepkileri sayılarak cevap sayısı değişkeni elde edilmiştir. Daha sonra cevaplar istismardan korunma açısından etkili ve etkisiz olarak gruplandırılmıştır. İstismardan korunmada işlevsel olan bağırma, birine anlatma, kaçma, polise gitme gibi cevaplar etkili cevap olarak sınıflandırılmıştır. İstismardan korunmada işlevsel olmayan masal anlatma, kolları açma, bir şey yapmama gibi cevaplar ise etkisiz cevap olarak sınıflandırılmıştır. Etkili cevaplar sayılarak etkili cevap sayısı değişkeni oluşturulmuştur. Son olarak etkili bulunan cevapların çeşitliliği incelenmiştir. Çocuk bir etkili cevap kategorisinden çok sayıda tepki üretebilmektedir. Bu cevaplar etkili cevap olarak kabul edilmekte ancak etkili cevap çeşitliliği için bir puan almaktadır. Çalışmada kodlanan etkili cevap kategorileri; birine söylemek, vurmak, bağırarak, polisi aramak, kaçmak-uzaklaşmak, uyararak ve diğer biçimindedir. Örneğin; bir çocuk, anneme söylerim, babama söylerim, öğretmenime söylerim, masal anlatırım, tekme atarım ve tokat atarım cevapları verirse cevap sayısı 6, etkili cevap sayısı 5 ve etkili cevap çeşitliliği 2 olarak kodlanmaktadır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik ön test ve son test ölçümleri için .86 ile .99 arasında değişmektedir.

Ebeveyn Değerlendirme Formu. Programın çocuklar üzerinde kabus, korku gibi olumsuz ve duyguları hakkında konuşma gibi olumlu etkilerini değerlendirmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan Ebeveyn Bilgi Formu 17 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden 3'ü olumlu, 14'ü olumsuz özelliğinin değerlendirilmesini sağlamaktadır. Formda, belirlenen davranışların çocukları tarafından kaç kez sergilendiği sorularak 0 ve 4 (0 = hiç, 4 = 10 kez ve üstü) arasında değerlendirme yapılabilmektedir. Bu çalışmada form, anneler (%78), babalar (%13) ve anne ve babalar tarafından birlikte (%9) doldurulmuştur.

İşlem

Araştırma için Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu'ndan etik kurul izni alınmıştır. Alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyden altı anaokulu belirlendikten sonra, kurum yöneticileri ile görüşülmüş ve eğitimler için uygun gün ve saatler belirlenmiştir. Her

okuldan eşit sayıda eğitim ve kontrol sınıfları seçilmiştir. Hem eğitim hem de kontrol grubu anne ve babalarına yönelik bilgilendirme toplantısı yapılmış ve bu toplantı kapsamında ebeveynlere istismar hakkında bilgi verildikten sonra çocuklarla yürütülecek önleme programının içeriği anlatılmış ardından soruları cevaplanmıştır. Ebeveynlere çocuklarının istismar konusundaki sorularını nasıl cevaplayabilecekleri açıklanmıştır. Ebeveynlere program içeriği konusunda çocuklar sormadıkça eğitim öncesinde bir açıklama yapmamaları; açıklamalarını eğitim sırasında ve sonrasında yapmaları istenmiştir. Ebeveynlerden bilgilendirilmiş onam formları alındıktan sonra Ebeveyn Değerlendirme Formu ve Demografik Bilgi Formu dağıtılarak ön test ölçümleri toplanmıştır. Eğitimlerden önce çocuklardan sözlü onam alınmıştır. Ön test ölçümleri eğitim ve kontrol gruplarından eş zamanlı olarak birebir görüşme yapılarak alınmıştır. Görüşmeciler formlardaki soruları yöneltmeden önce sorulara “bilmiyorum” cevabının da verilebileceğini örneklerle açıklamışlardır. Görüşmeciler çocukların beden, özel bölge ve doktor kavramlarını bilip bilmediklerini öğrenerek bilmemeleri durumunda kavramları tanımlamış ve örneklemiştirler. Çocukların soruları cevaplamasından sonra formların uygulamasına başlanmıştır. Görüşme sonunda söylemek ya da sormak istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş ve görüşme sonlandırılmıştır. Ön test ölçümlerinin tamamlanmasının ardından *Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum* cinsel istismar önleme eğitimi programının uygulamalarına başlanmıştır. Önleme programı ardışık 5 günde uygulanan 5 modülden oluşmaktadır. Her modülün uygulanması yaklaşık 25-30 dakika sürmektedir. Önleme programı bittikten 3 gün sonra eğitim ve kontrol gruplarının son test ölçümleri eş zamanlı olarak alınmıştır. Son test ölçümleri alındıktan sonra kontrol gruplarına cinsel istismarı önleme eğitimi verilmiştir.

Programın Geliştirilmesi ve Pilot Çalışma

Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum isimli cinsel istismarı önleme programı, üçü gelişim psikoloğu olan araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Önleme programı okul öncesi dönem gelişimsel özellikleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Önleme programına nihai formatı verilmeden önce araştırmacılar tarafından pilot bir uygulama gerçekleştirilmiştir (Kızıltepe ve Yılmaz İrmak, 2014). Pilot uygulamada eğitim içeriğinin ve kullanılan formların anlaşılabilirliği değerlendirilmiştir. Pilot uygulama esnasında çocukların etkinliklere katıldıkları, uygulayıcı ile eğitimin içeriği konusunda etkileşime girdikleri ve bu çalışmaya tekrar katılmak istediklerini belirttikleri görülmüştür. Öğretmen ve ebeveynlerden de olumlu geri bildirimler alınmıştır. Çocuk bilgi formu uygulaması esnasında çocukların soruların çoğunu anla-

dıkları ve cevapladıkları gözlenmiştir. Formdaki üç soru anlaşılabilirliğini artırmak amacıyla yeniden düzenlenmiştir.

Eğitmciler. Eğitimler biri yüksek lisans, diğeri dördüncü sınıf lisans psikoloji öğrencisi olan ikinci ve beşinci yazarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Eğitimciler program hazırlanması aşamasında da görev almışlardır. Uygulamalar sırasında eğitimcilere ilk ve üçüncü yazarlar tarafından süpervizyon verilmiştir.

Görüşmeciler. Ön test ve son test ölçümleri görüşmeciler tarafından toplanmıştır. Görüşmeler çocuklarla görüşme konusunda eğitim (2 saat) verilen beş psikoloji lisans öğrencisi tarafından yapılmıştır. Ön test ve son test ölçümlerinde görüşmecilerin katılımcıların hangi grupta olduğunu öğrenmemeleri için gerekli önlemler (çocukları sınıftan farklı bir araştırmacının görüşmeye getirmesi, eğitim ve kontrol grubunun görüşmeye rastgele bir sırada çağrılması gibi) alınmıştır.

Eğitim Programının İçeriği

Çocukların bilişsel ve sosyo-duygusal gelişimleri dikkate alınarak hazırlanan *Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum* önleme programında, çocuğun duyguları ve vücudunu tanımmasının yanı sıra, iyi ve kötü sınırları fark edebilmesi, hoş olan ve hoş olmayan dokunmaları ayırt edebilmesi ve kendini koruma tepkilerini öğrenmesi amaçlanmaktadır. Uygulamalar boyama yapma, şarkı söyleme ve rol canlandırma gibi faaliyetlerle etkileşimsel biçimde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalarda *Mika* adı verilen bir bebek kullanılmıştır. 105 cm olan bebeğin boyu 5 yaşındaki çocukların boyuna uygun ve cinsiyeti belirsiz olarak hazırlanmış olup çocuk giysileri (mayo, şort, bikini vs.) giydirilebilecek şekilde yapılmıştır. İlk modül tanışma ve duyguları tanımayı içermektedir. Bu modülde çocuklara temel duygular hakkında bilgi verilmiş ve örnek olaylarla yaşantıların duygularla ilişkisini tanımları hedeflenmiştir. İkinci modülde çocukların bedenlerini tanıması ve bedenlerindeki özel bölgeleri öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Üçüncü modül iyi ve kötü dokunuşları anlama ve çocuğun kötü dokunuş durumlarında doğru tepki biçimini öğrenmesini içermektedir. Dördüncü modülde sır konusu işlenmiştir. Bu modülde, iyi ve kötü (istismarı da kapsayan çocuğun anlayamadığı, rahatsız edici bulduğu veya acı veren durumlarla ilgili) sır ayırımının yapılması ve kötü sınırların saklanmaması için güvenli bir yetişişine anlatılması hedeflenmiştir. Son modül diğer modüller tekrar edilerek vedalaşmayı içermektedir.

İstatistiksel Analizler

Araştırma verilerinin analizlerinde tekrarlayıcı ölçümler için varyans analizi ve Wilcoxon İşaretili Mertebeler testi kullanılmıştır. Bu analizler için SPSS 17.0 paket programı kullanılmıştır. Bu çalışmada eğitim öncesi ve

sonrası örtük statüleri tespit etmek ve geçiş olasılıklarını elde etmek için Örtük Markov analizi Latent Gold 5.1 (Vermunt ve Magidson, 2016) kullanılarak yapılmıştır.

Örtük Markov Modeli. Örtük sınıf analizinin boylamsal versiyonu olarak tanımlanabilen örtük Markov modeli hem gözlenen hem de örtük değişkenlerin süresiz olduğu en az iki farklı zamanda elde edilmiş boylamsal verilerin analizinde kullanılan bir örtük değişken modelidir. Bu model ile gözlemler/katılımcılar farklı örtük statülere atanarak sınıflandırılabilir. Bu kapsamda üç temel parametre göz önünde bulundurulmaktadır; madde tepki olasılıkları, örtük statü olasılıkları (latent state prevalences) ve geçiş olasılıkları (transition probabilities) (Collins ve Lanza, 2010; Lanza ve Bray, 2010). Herhangi bir kısıt konulmamış modellerde örtük statü olasılıkları ölçüm alınan her zaman dilimi için tahminlenmekte ve ait olduğu zaman diliminde gözlemlerin/katılımcıların örtük statüdeki yaygınlığını ifade etmektedir. Madde tepki olasılıkları ise faktör analizindeki faktör yüklerine benzetilmekte ve örtük statü ile gözlenen değişkenin ilişkisini ifade etmektedir. Geçiş olasılıklarının hesaplandığı kısım modelin Markov kısmını oluşturmaktadır. $T-1$. zamanda örtük statü-1’de olan bir bireyin/gözlemin (X), t . zamanda da örtük statü-1’de olma koşullu olasılığı, $\pi_{11} = p(X_t = 1 | X_{t-1} = 1)$ olacaktır. $\pi_{21} = p(X_t = 2 | X_{t-1} = 1)$ ise $t-1$. zamanda birinci örtük statüde yer alan bireyin t . zamanda ikinci örtük statüye geçiş olasılığıdır. $T-1$ zamanında alınan ölçümlerde bir kişi ancak bir örtük statüde yer alabilir ve örtük statü olasılıkları toplamı her t zamanı için 1’e eşit olacaktır. Ancak t zamanda kişiler A örtük statüsünden B örtük statüsüne geçiş yapabilir ve statülerin yaygınlığı t ve $t-1$ zamanlarında farklılaşabilir. A ve B örtük statülerinin olduğu iki zamanlı bir araştırmada olası geçişler, A-A, A-B, B-A, B-B şeklindedir. Eğitim öncesi ve sonrası kayıp değerler ile programın kayıp veri ile baştme yöntemi olan beklenti-maksimizasyon algoritması kullanılmıştır. Bu algoritma ile kayıp değeri bulunan her katılımcının, kendi davranış örüntüsüne uygun şekilde en olası cevap, kayıp değer yerine kodlanmaktadır (Vermunt ve Magidson, 2016).

Bulgular

Bu bölümde ilk olarak eğitim ve kontrol grubunun sosyo-demografik bilgileri, ardından eğitimin etkililiği ve son olarak programın çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini inceleyen analiz bulguları sunulacaktır.

Eğitim ve Kontrol Grubunun Sosyo-demografik Özellikleri

Eğitim ve kontrol grubu katılımcılarının sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur. Eğitim ve

kontrol gruplarının sosyo-demografik özellikler açısından farklılaşma gösterip göstermediği ki-kare ve t-testi ile incelenmiştir. Eğitim ve kontrol grupları arasında, cinsiyet [$\chi^2(1) = 2.98, p > .05$], anne [$\chi^2(2) = .58, p > .05$] ve babalarının eğitim düzeyi [$\chi^2(2) = .63, p > .05$], ailelerinin geliri [$\chi^2(2) = .40, p > .05$] ve kardeşin varlığı [$\chi^2(1) = 2.61, p > .05$] değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Eğitim ($Ort. = 1.12, S = 1.26$) ve kontrol gruplarının ($Ort. = 1.03, S = 1.32$) okul öncesi eğitime devam ettikleri süre t-testi ile karşılaştırıldığında iki grubun istatistiksel olarak farklılaşmadığı görülmüştür, $t(173) = .43, p > .05$. Eğitim ve kontrol gruplarının ön test puanlarının farklılaşma gösterip göstermediği ki-kare ile incelenmiş ve anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır.

Programın Etkililiğinin İncelenmesi

Çocukların İstismar Bilgisine İlişkin Bulgular.

Eğitim ve kontrol grubundaki katılımcıların Çocuk İstismarı Bilgi Formu maddelerinin ön test ve son testte verdikleri tepkiler Tablo 2’de sunulmaktadır. Tablo 2 incelendiğinde birinci (Bedenin sana ait mi?) ve 7. (Senin, büyük birisinin özel bölgesine dokunman doğru mudur?) soruların hem eğitim hem de kontrol grupları tarafından ön test ölçümlerinde de büyük oranda bilindiği görülmektedir. Dördüncü (Bazı sırlar başkalarına anlatılabilir mi?), 6. (Birisi, senin özel bölgeneye dokunup bunu sır olarak saklamayı isterse, bu sırrı saklar mısın?) ve 14. (Okul bahçesinde büyük birisi istemediğin halde seni kucakladı ve bunu sır olarak saklamayı istedi. Bu sırrı saklar mısın?) sorular ön test ölçümlerinde hem eğitim hem de kontrol grupları tarafından büyük oranda bilinmemektedir. Ön testten son teste değişim incelendiğinde ön testte en az bilinen maddeler olan 6. ve 14. maddelerin eğitim sonunda en fazla öğrenmenin gerçekleştiği maddeler olduğu görülmektedir. Eğitim ve kontrol gruplarının cevaplarının ön testten son teste değişip değişmediğini incelemek için Örtük Markov Analizi yapılmıştır ve elde edilen sonuçlar sonraki bölümde sunulmaktadır.

Örtük Markov Analizi Bulguları. Katılımcıları örtük sınıflara ayırmak için öncelikle eğitim öncesi ve eğitim sonrası verilere ayrı ayrı örtük sınıf analizi uygulanmıştır. Bir örtük sınıftan altı örtük sınıfa kadar toplam 12 model test edilmiş, her iki ölçümde de bilgi ölçütleri üç sınıflı modeli en iyi model olarak işaret etmiştir. Wald istatistikleri dikkate alınarak sınıflandırma kalitesine yardımcı olmayan, başka bir deyişle grubun tamamı tarafından benzer şekilde cevaplandırılmış dört madde (örn., Bedenin sana ait mi?) analizden çıkarılarak yinelenmiş ve 10 madde ile yapılan bu yeni analizlerde de üç-statü model en iyi model olarak bulunmuştur ($AIC3_1 = 1680, AIC3_2 = 1408.257$). Üç-statü modele ait madde tepki olasılıkları Tablo 3’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	Eğitim Grubu		Kontrol Grubu		Toplam	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Cinsiyet						
Kız	49	48	44	60	93	53
Erkek	53	52	29	40	82	47
Kardeş Sayısı						
Tek çocuk	31	35	32	46	63	40
Kardeş var	58	65	37	54	95	60
Anne Eğitimi						
İlkokul mezunu	15	18	15	22	30	19
Orta ve lise mezunu	36	41	26	38	62	40
Üniversite ve üstü	36	41	27	40	63	41
Baba Eğitimi						
İlkokul	14	16	9	14	23	15
Orta ve Lise	41	47	35	53	76	49
Üniversite ve üstü	33	37	22	33	55	36
Okul öncesi eğitim süresi						
İlk Yıl	52	50	42	58	94	53
2 Yıl	30	30	16	22	46	27
3 Yıl	20	20	15	20	35	20
Ailenin geliri						
0-2000 TL	22	45	16	52	38	48
2001-6000 TL	19	39	10	32	29	36
6001 ve üstü TL	8	16	5	16	13	16

Madde tepki olasılıkları incelenerek Statü 1 *kendini korumayı bilenler*, Statü 2 *dokunulmasını yanlış bulup yine de sır olarak tutanlar*, Statü 3 ise *dokunulmasını ve sır olarak saklanmasını doğru bulanlar* olarak isimlendirilmiştir. Statü 1'deki katılımcılar 4. ve 12. soru dışındaki soruları doğru cevaplamışlardır. Bu gruptaki katılımcılar, tanıdıkların da çocukları istismar edebileceğini ve bazı sırların saklanmayabileceğini bilmemektedirler. Ama çocuklar yetişkinlerin özel bölgelere dokunmasının yanlış olduğunu ve istismar durumlarının saklanmaması gerektiğini bilmektedirler. Statü 2 grubundakiler ise 4. ve 12. soruların yanı sıra 5. ve 11. soruyu da yanlış cevaplamışlardır. Bu grup istismar olarak tanımlanan dokunmaların sır olarak saklanması gerektiğini söylemişlerdir. Statü 3 grubundakiler ise 2., 5., 7., 9., 12. ve 14 dışındakilere doğru cevap vermişlerdir. Beşinci ve 11. sorularda da doğru cevap oranları sırasıyla .51 ve .52'dir.

Sonuç olarak, Statü 3 örtük sınıftaki katılımcılar hem başkalarının özel bölgeye dokunulmasını yanlış olduğunu hem de istismar yaşantılarını sır olarak saklamamaları gerektiğini bilmemektedirler. Özetle, Statü 1 dokunma ve sırlar konusunda görece en doğru bilgiye sahip olan gruptur. Statü 2 özel bölgelere dokunulmasının yanlış olduğunu bilip bu dokunmalarını sır olarak saklayan gruptur. Statü 3 hem dokunma hem sır konusunda doğru bilgiye sahip olmayan gruptur.

Eğitim grupları iki farklı eğitimci tarafından yürütülmüştür. Eğitimin etkililiğinin incelenmesinden önce iki farklı eğitimcinin eğitim verdiği katılımcıların örtük sınıf geçiş olasılıkları ayrıca analiz edilmiştir. Eğitim öncesi örtük statü olasılıkları incelendiğinde *kendini korumayı bilenler* statüsünün yaygınlığı Eğitimci-1'in uygulama grubunda .19, Eğitimci-2'nin ise .09 olarak bulunmuştur. *Dokunulmasını yanlış bulup yine de sır*

Tablo 2. Eğitim ve Kontrol Grubundaki Katılımcıların Cinsel İstismar Bilgi Formu Soruları için Ön Test ve Son Test Doğru Cevap Yüzdeleri

		Ön test		Son test	
		%	n	%	n
1. Bedenin sana ait mi?	Eğitim Grubu	%87	89	%96	96
	Kontrol Grubu	%83	59	%84	51
2. Büyüklerin sen istemediğin halde sana dokunması doğru mudur?	Eğitim Grubu	%73	74	%91	91
	Kontrol Grubu	%65	46	%85	52
3. Hastalandığında, doktorun senin özel bölgeni bakması doğru mudur?	Eğitim Grubu	%73	74	%60	60
	Kontrol Grubu	%68	48	%54	33
4. Bazı sırlar başkalarına anlatılabilir mi?	Eğitim Grubu	%30	31	%41	41
	Kontrol Grubu	%34	24	%25	15
5. Birisi, senin özel bölgeni dokunup bunu sır olarak saklamayı isterse, bu sırrı saklar mısın?	Eğitim Grubu	%30	31	%72	72
	Kontrol Grubu	%31	22	%44	27
6. Senin, büyük birisinin özel bölgesine dokunman doğru mudur?	Eğitim Grubu	%81	83	%95	95
	Kontrol Grubu	%81	58	%85	52
7. Banyo yaparken, anne ya da babanın senin özel bölgeni dokunması doğru mudur?	Eğitim Grubu	%42	43	%49	49
	Kontrol Grubu	%45	32	%43	26
8. Kendi özel bölgeni dokunduğunda sen yanlış bir şey yapmış olur musun?	Eğitim Grubu	%57	58	%66	66
	Kontrol Grubu	%56	39	%61	37
9. Doktor ya da anne-baban dışında büyük birisinin senin özel bölgeni dokunması doğru mudur?	Eğitim Grubu	%71	72	%74	74
	Kontrol Grubu	%70	50	%69	42
10. Büyük birisi senin özel bölgeni dokunduğunda sen yanlış bir şey yapmış olur musun?	Eğitim Grubu	%58	59	%58	57
	Kontrol Grubu	%49	35	%44	27
11. Okul bahçesinde büyük birisi istemediğin halde seni kucakladı ve bunu sır olarak saklamayı istedi. Bu sırrı saklar mısın?	Eğitim Grubu	%42	43	%78	78
	Kontrol Grubu	%32	23	%39	24
12. Çocukların özel bölgelerine dokunmaya çalışanlar sadece yabancılar mıdır?	Eğitim Grubu	%39	32	%42	34
	Kontrol Grubu	%44	24	%41	18
13. Yabancı biri çocuğun özel bölgesine dokunduğunda çocuk kaçmalı mıdır?	Eğitim Grubu	%74	61	%89	72
	Kontrol Grubu	%76	40	%75	33
14. Bakıcı çocuğun özel bölgelerine dokunduğunda çocuk ne söylemelidir?	Eğitim Grubu	%50	41	%65	53
	Kontrol Grubu	%52	28	%64	28

olarak tutanlar Eğitimci-1 için .45 iken Eğitimci-2 için .61'dir. Dokunulmasını ve sır olarak saklanmasını doğru bulanlar statüsünde yer alma olasılığı ise sırasıyla .35 ve .30'dur. İki farklı eğitimci tarafından verilen eğitim ön test ve son test bulgularına göre örtük geçiş matrisleri (A') aşağıda sunulmuştur.

$$A_{\text{eğitimci-1}}^{(i)} = \begin{bmatrix} .98 & .01 & .01 \\ .60 & .40 & .00 \\ .33 & .13 & .54 \end{bmatrix} \quad A_{\text{eğitimci-2}}^{(i)} = \begin{bmatrix} .96 & .01 & .03 \\ .74 & .26 & .00 \\ .27 & .00 & .73 \end{bmatrix}$$

Eğitimci değişkeninin kontrol değişkeni olarak test edildiği model bu etkinin olmadığı modelden veriye daha kötü uyum sağlamıştır ($\Delta\chi^2 = 74$, $sd = 8$, $p > .05$). Bu nedenle, her ne kadar örtük geçiş olasılıklarında bazı farklılıklar görülse de bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç eğitimin etkisinin eğitimciye göre değişmediğini göstermektedir. Eğitimin etkililiğini inceleyen sonraki analizlerde iki eğitimcinin gruplarındaki katılımcılar birlikte analiz edilmiştir.

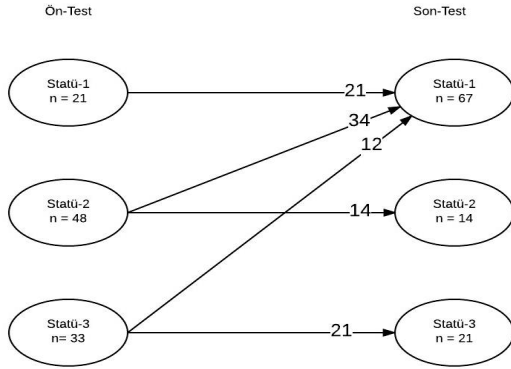
Tablo 3. Üç-Statülu Modele Ait Madde Tepki Olasılıkları

	Doğru Cevap	Yanlış Cevap		Doğru Cevap	Yanlış Cevap
	M2. Büyüklerin sen istemediğin halde sana dokunması doğru mudur?			M4. Bazı sırlar başkalarına anlatılabilir mi?	
Statü-1	0.9563	0.0437	Statü-1	0.2832	0.7168
Statü-2	0.8787	0.1213	Statü-2	0.2325	0.7675
Statü-3	0.4526	0.5474	Statü-3	0.5286	0.4714
	M5. Birisi, senin özel bölgeni dokunup bunu sır olarak saklamayı isterse, bu sırrı saklar mısın?			M6. Senin büyük birisinin özel bölgesine dokunman doğru mudur?	
Statü-1	0.8287	0.1713	Statü-1	0.9994	0.0006
Statü-2	0.0892	0.9108	Statü-2	0.9191	0.0809
Statü-3	0.4801	0.5199	Statü-3	0.6136	0.3864
	M7. Banyo yaparken, anne ya da babanın senin özel bölgeni dokunması doğru mudur?			M9. Doktor ya da anne baban dışında büyük birisinin senin özel bölgeni dokunması doğru mudur?	
Statü-1	0.5485	0.4515	Statü-1	0.9022	0.0978
Statü-2	0.7212	0.2788	Statü-2	0.8580	0.1420
Statü-3	0.0761	0.9239	Statü-3	0.2787	0.7213
	M11. Okul bahçesinde büyük birisi istemediğin halde seni kucakladı ve bunu sır olarak saklamayı istedi. Bu sırrı saklar mısın?			M12. Çocukların özel bölgelerine dokunmaya çalışanlar sadece yabancılar mıdır?	
Statü-1	0.9924	0.0076	Statü-1	0.4290	0.5710
Statü-2	0.0517	0.9483	Statü-2	0.3761	0.6239
Statü-3	0.5086	0.4914	Statü-3	0.4492	0.5508
	M13. Yabancı biri çocuğun özel bölgesine dokunduğunda çocuk kaçmalı mıdır?			M14. Bakıcı çocuğun özel bölgelerine dokunduğunda çocuk ne söylemelidir?	
Statü-1	0.8700	0.1300	Statü-1	0.7163	0.2837
Statü-2	0.7312	0.2688	Statü-2	0.6094	0.3906
Statü-3	0.7623	0.2377	Statü-3	0.3737	0.6263

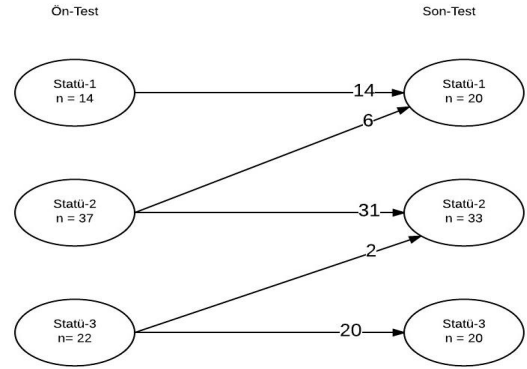
Eğitim ve kontrol grubu değişkeninin ortak değişken (covariate) olarak analizlere dahil edildiği model ($AIC3 = 3511$) veri ile iki grubun birlikte analiz edildiği modelden ($AIC3 = 3517$), daha iyi uyum sağlamıştır. Bu sonuç, eğitimin etkili olduğunu göstermektedir. İki gruba ait örtük statü ve geçiş olasılıkları şu şekildedir:

Eğitim öncesi örtük statü olasılıkları incelendiğinde eğitim grubundaki katılımcıların %21'inin Statü-1,

%33'ünün Statü-3'te yer aldığı görülmektedir. *Dokunulmasını yanlış bulup yine de sır olarak tutanlar* statüsü olarak adlandırılmış Statü-2 ise grubun %47'sini barındıran en kalabalık grup olarak bulunmuştur. Benzer şekilde, kontrol grubundaki katılımcıların örtük statü dağılımları Statü-1, 2 ve 3 için sırasıyla %19, %50 ve %31 olarak tespit edilmiştir. Eğitim öncesi ve sonrası örtük statülere göre kişi sayıları Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1a. Eğitim Grubunun Örtük Geçiş Olasılıkları

Şekil 1b. Kontrol Grubunun Örtük Geçiş Olasılıkları

Ön test bulgularına göre belirli örtük statüde yer alan katılımcıların son test ölçümlerine dayanarak başka bir örtük statüye geçiş olasılıklarının tahminlendiği örtük geçiş matrisleri ($A_{\text{eğitim}}^{(t)}$) ve ($A_{\text{kontrol}}^{(t)}$) şu şekildedir:

$$A_{\text{eğitim}}^{(t)} = \begin{bmatrix} .99 & .0028 & .0052 \\ .70 & .30 & .00 \\ .35 & .00 & .65 \end{bmatrix}$$

$$A_{\text{kontrol}}^{(t)} = \begin{bmatrix} .99 & .0056 & .0066 \\ .15 & .85 & .00 \\ .00 & .11 & .89 \end{bmatrix}$$

Matriste köşegen elemanları katılımcıların aynı statüde kalma olasılıklarını göstermektedir. Eğitim alan grubun örtük geçiş olasılıklarına göre eğitim öncesi *kendini korumayı bilenler* örtük statüsünde yer alanların tamamı aynı statüde kalmışlardır. *Dokunulmasını ve sır olarak saklanmasını doğru bulanlar statüsünün* .35'i

kendini korumayı bilenler statüsüne geçiş yapmıştır. Bu oran *dokunulmasını yanlış bulup yine de sır olarak tutanlar* statüsünde yer alanlar için .70 düzeyindedir. Kontrol grubunun örtük geçiş olasılıklarına göre ön testte *kendini korumayı bilenler* örtük statüsünde yer alanların tümü aynı statüde kalmışlardır. *Dokunulmasını ve sır olarak saklanmasını doğru bulanlar statüsündekilerin* .11'i *dokunulmasını yanlış bulup yine de sır olarak tutanlar* statüsüne geçmiştir. *Dokunulmasını yanlış bulup yine de sır olarak tutanlar* statüsündekilerin .15'i *kendini korumayı bilenler* statüsüne geçmiştir.

Çocukların İstismardan Korunma Becerisine İlişkin Bulgular. Çocukların cinsel istismardan korunma becerisi açık uçlu soru ile değerlendirilmiştir. Eğitim ve kontrol grupları için cevap sayısı, etkili cevap sayısı ve etkili cevap çeşitliliği ön test ve son test ölçümlerinin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Eğitim ve Kontrol Gruplarının Cevap Sayısı, Etkili Cevap Sayısı ve Etkili Cevap Çeşitliliği Değişkenlerinin Ön test ve Son test Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Ön test			Son test		
	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>S</i>	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>S</i>
Cevap sayısı						
Eğitim Grubu	99	1.46	1.06	99	2.56	1.45
Kontrol Grubu	58	1.48	.96	58	1.98	1.15
Etkili cevap sayısı						
Eğitim Grubu	99	1.20	1.14	99	2.43	1.43
Kontrol Grubu	58	1.12	1.06	58	1.74	1.45
Etkili cevap çeşitliliği						
Eğitim Grubu	99	.94	.81	99	1.81	.91
Kontrol Grubu	58	.95	.85	58	1.36	.93

Tablo 5. Eğitim ve Kontrol Grubunun Çeşitli Nesnelere Korkuları için Ebeveyn Bildirimlerinin Wilcoxon İşaretli Mertebeler Testi Sıralama Sonuçları

		<i>Eğitim Grubu</i>					<i>Kontrol Grubu</i>				
		<i>n</i>	<i>Sıra Ort.</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>z</i>	<i>p</i>	<i>n</i>	<i>Sıra Ort.</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>z</i>	<i>p</i>
Hayvan Korkusu	Negatif Sıralama	13	10.08	131.00	-.224	.823	12	10.58	127.00	-1.330	.184
	Pozitif Sıralama	10	14.50	145.00			7	9.00	63.00		
	Aynı	50					30				
Tanımadığı yetişkinlerden korkma	Negatif Sıralama	7	6.29	44.00	-.420	.675	4	7.38	29.50	-.325	.745
	Pozitif Sıralama	5	6.80	34.00			7	5.21	36.50		
	Aynı	58					36				
Uyumaya gitmekten korkma	Negatif Sıralama	15	11.00	165.00	-1.279	.201	11	6.91	76.00	-2.217	.027
	Pozitif Sıralama	7	12.57	88.00			2	7.50	15.00		
	Aynı	50					38				
Karanlıktan korkma	Negatif Sıralama	20	16.25	325.00	-1.165	.244	17	14.29	243.00	-2.253	.024
	Pozitif Sıralama	12	16.92	203.00			8	10.25	82.00		
	Aynı	42					25				
Ebeveynlerden ayrılmaktan korkma	Negatif Sıralama	19	16.05	305.00	-1.523	.128	10	10.00	100.00	-.661	.509
	Pozitif Sıralama	11	14.55	160.00			8	8.88	71.00		
	Aynı	43					33				
Öğretmeninden ayrılmaktan korkma	Negatif Sıralama	8	5.88	47.00	-1.268	.205	3	5.00	15.00	-.957	.339
	Pozitif Sıralama	3	6.33	19.00			3	2.00	6.00		
	Aynı	61					43				
Banyo yapmaktan korkma	Negatif Sıralama	3	6.00	18.00	-1.807	.071	2	2.00	4.00	-.378	.705
	Pozitif Sıralama	9	6.67	60.00			2	3.00	6.00		
	Aynı	62					45				
Öfke nöbeti geçirme	Negatif Sıralama	15	12.67	190.00	-2.183	.029	10	9.00	90.00	-1.786	.074
	Pozitif Sıralama	7	9.00	63.00			5	6.00	30.00		
	Aynı	49					33				
Kolay ağlama	Negatif Sıralama	30	22.15	664.50	-2.781	.005	16	13.31	213.00	-2.400	.016
	Pozitif Sıralama	12	19.88	238.50			7	9.00	63.00		
	Aynı	31					28				
Bedenini beğendiğini ifade etme	Negatif Sıralama	22	14.45	318.00	-2.741	.006	10	8.00	80.00	-.653	.514
	Pozitif Sıralama	6	14.67	88.00			6	9.33	56.00		
	Aynı	42					31				
Kabus görme	Negatif Sıralama	14	10.25	143.50	-1.577	.115	4	6.00	24.00	-.905	.366
	Pozitif Sıralama	6	11.08	66.50			7	6.00	42.00		
	Aynı	52					40				
Okula gelmede isteksizlik	Negatif Sıralama	11	10.41	114.50	-.389	.697	9	7.00	63.00	-1.387	.166
	Pozitif Sıralama	9	10.61	95.50			4	7.00	28.00		
	Aynı	53					35				
Duyguları hakkında konuşma	Negatif Sıralama	26	21.42	557.00	-2.415	.016	18	13.36	240.50	-3.157	.002
	Pozitif Sıralama	13	17.15	223.00			5	7.10	35.50		
	Aynı	31					28				
Yatağını ıslatma	Negatif Sıralama	6	4.67	28.00	-1.508	.132	7	6.29	44.00	-1.069	.285
	Pozitif Sıralama	2	4.00	8.00			4	5.50	22.00		
	Aynı	64					38				
Yabancılara kaba davranma	Negatif Sıralama	8	6.75	54.00	-.638	.523	7	5.79	40.50	-.686	.492
	Pozitif Sıralama	5	7.40	37.00			4	6.38	25.50		
	Aynı	56					37				
Cinsellik hakkında soru sorma	Negatif Sıralama	6	7.00	42.00	-.247	.805	5	6.00	30.00	-.277	.782
	Pozitif Sıralama	6	6.00	36.00			5	5.00	25.00		
	Aynı	60					38				
İtaatsizlik	Negatif Sıralama	21	17.67	371.00	-1.672	.095	10	10.65	106.50	-.958	.338
	Pozitif Sıralama	12	15.83	190.00			8	8.06	64.50		
	Aynı	38					30				

Eğitim programının etkisini değerlendirmek için katılımcıların istismar becerisi cevap sayıları 2 (Grup: eğitim ve kontrol) X 2 (Zaman: ön test ve son test) tekrarlayan ölçümler için varyans analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda zamanın ana etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur, Wilk's $\lambda = .76$, $F(1, 155) = 48.69$, $p < .001$, $\eta^2 = .24$. Grup değişkeninin ana etkisi istatistiksel bakımdan anlamlı değildir, $F(1, 155) = 2.93$, $p > .05$, $\eta^2 = .02$. Kontrast yöntemi ve Bonferroni düzeltmesi ile incelenen "Zaman X Grup" değişkenlerinin ortak etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır, Wilk's $\lambda = .76$, $F(1, 155) = 6.72$, $p = .010$, $\eta^2 = .04$). Yapılan ikili karşılaştırmalarda eğitim ve kontrol grubunun ön test ortalamaları farklılaşmazken, eğitim grubunun son test ortalamalarının kontrol grubunun ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı biçimde yüksek olduğu görülmüştür. Hem eğitim hem de kontrol grubunun ön testten son teste cevap sayıları ortalaması istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde arttığı ancak bu artışın eğitim grubu için daha fazla olduğu dikkati çekmiştir.

Etkili cevap sayısının değişip değişmediğini incelemek amacıyla yapılan 2 (Grup: eğitim ve kontrol) X 2 (Zaman: ön test ve son test) tekrarlayan ölçümler için varyans analizi sonucunda zamanın ana etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur, Wilk's $\lambda = .72$, $F(1, 155) = 60.02$, $p < .001$, $\eta^2 = .28$. Grup değişkeninin ana etkisi de istatistiksel olarak anlamlıdır, $F(1, 155) = 4.85$, $p = .029$, $\eta^2 = .03$. Kontrast yöntemi ve Bonferroni düzeltmesi ile incelenen "Grup X Zaman" için de istatistiksel olarak anlamlı bir ortak etki bulunmuştur, Wilk's $\lambda = .96$, $F(1, 155) = 6.40$, $p = .012$, $\eta^2 = .04$. Yapılan ikili karşılaştırmalarda eğitim ve kontrol gruplarının ön test puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmazken, eğitim grubunun son test ortalamasının kontrol grubunun son test ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha yüksek olduğu görülmüştür. Hem eğitim hem de kontrol gruplarının ortalamalarında ön testten son teste anlamlı artış vardır; ancak bu artış eğitim grubu için daha fazladır.

Etkili cevap çeşitliliği için eğitim ve kontrol gruplarının ön test ve son test ölçümlerinin değişip değişmediğini incelemek amacıyla 2 (Grup: eğitim ve kontrol) X 2 (Zaman: ön test ve son test) tekrarlayan ölçümler için varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda zamanın ana etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur, Wilk's $\lambda = .72$, $F(1, 155) = 60.80$, $p < .001$, $\eta^2 = .28$. Grup değişkeninin ana etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir, $F(1, 155) = 3.42$, $p > .05$, $\eta^2 = .02$. Kontrast yöntemi ve Bonferroni düzeltmesi ile incelenen "Grup X Zaman" değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı bir ortak etkisi olduğu görülmüştür, Wilk's $\lambda = .95$, $F(1, 155) = 7.65$, $p = .006$, $\eta^2 = .05$). Yapılan ikili karşılaştırmalarda ön test ölçümleri açısından eğitim ve

kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmazken, son test ölçümlerinde eğitim grubunun ortalamasının kontrol grubunun ortalamasından daha yüksek olduğu görülmüştür. Hem eğitim hem de kontrol gruplarının ortalamalarında ön testten son teste anlamlı artış vardır; ancak artış eğitim grubu için daha fazladır.

Programın Olumlu ve Olumsuz Etkilerinin İncelenmesi

Programın çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisi olup olmadığını değerlendirmek için ebeveynlerden toplanan çocuk davranışlarına ilişkin toplanan parametrik olmayan ölçümler Wilcoxon işaretli mertebeli testi ile incelenmiştir. Elde edilen yüzdeler Tablo 5'te sunulmaktadır. Eğitim grubunun ebeveynlerinin çocuklarının öfke ($z = -2.18$, $p = .029$), kolay ağlama, ($z = -2.18$, $p = .005$), bedenini beğendiğini ifade etme ($z = -2.74$, $p = .006$) ve duyguları hakkında konuşma ($z = -2.41$, $p = .016$) davranışlarının ön test ve son test ölçümlerinin istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı bulunmuştur. Eğitim grubunun ebeveynleri, öfke, kolay ağlama, bedenini beğendiğini ifade etme ve duyguları hakkında konuşma davranışlarında artış olduğunu rapor etmiştir. Kontrol grubunun ebeveynleri, çocuklarının uykusu ($z = -2.21$, $p = .027$), karanlıktan korkma ($z = -2.25$, $p = .024$), kolay ağlama, ($z = -2.40$, $p = .016$) ve duyguları hakkında konuşma ($z = -3.16$, $p = .002$) davranışlarında ön testten son teste istatistiksel açıdan anlamlı biçimde arttığını bildirmişlerdir.

Tartışma

Yapılan çalışmada okul öncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanan *Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum* isimli cinsel istismarı önleme programının etkililiği değerlendirilmiştir. Ön test ve son test bulguları örtük Markov analizi ile incelenmiş ve üç statü tespit edilmiştir. Örtük statü içerikleri açısından 3 gruptan biri *kendini korumayı bilenler* statüsü olarak belirlenmiştir. Bu örtük statünün özelliği sorulara doğru cevap verme olasılıklarının yüksek olmasıdır. Etkili bir eğitimin sonunda beklenti, diğer örtük statülerden bu statüye geçiş olasılıklarının yüksek olması ve bu statüde yer alanların aynı statüde kalmasıdır. Beklenmeye uygun şekilde bu statüdekilerin tamamı aynı statüde kalmıştır. Geçiş olasılıklarına göre ise sadece sırt tutma konusunda bilgi eksikliği yaşayan örtük statüden bu statüye geçiş olasılığı .70, *dokunulmasını ve sırt tutulmasını doğru bulanlar* olarak adlandırılan örtük gruptan *kendini korumayı bilenler* statüsüne geçiş olasılığı .35 düzeyindedir. Sonuçlar, örtük Markov analizinin beklentilerini karşılamakta ve programın etkili olduğunu göstermektedir. Alanyazındaki sonuçlara paralel biçimde cinsel istismarı önleme programının çocukların istismar konusundaki bilgisini artırdığı

bulunmuştur (Fryer ve ark., 1987; Kenny, 2009; Poche ve ark., 1988; Wurtele, 2009; Wurtele ve Owens, 1997).

Çocukların cinsel istismarı önleme konusundaki becerilerini değerlendirmek için sorulan “Yabancı biri sana dokunmak istediğinde neler yapabilirsin?” sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde, hem kontrol hem de eğitim grubunun istismardan korunma becerilerinin (cevap sayısının, etkili cevap sayısının ve etkili cevap çeşitliliği) arttığı bulunmuştur. Eğitim sonunda eğitim grubunun kontrol grubundan daha yüksek istismardan korunma becerisi puanlarına sahip olması eğitimin etkili olduğunu göstermektedir. Eğitim alan çocukların kendini koruma becerisi puanlarının artması alanyazındaki sonuçlarla paralellik göstermektedir (Fryer ve ark., 1987; Poche ve ark., 1988). Kontrol grubunda istismardan korunma becerilerindeki artışın nedeninin ön teste çocuklara istismar konusunda sorular sorulması ve kontrol grubu ebeveynlerine de eğitim verilmesi olduğu düşünülmektedir. Çocuklar ön teste cinsel istismarla ilgili soruların içeriğinden, görüşmecilerin bilgilendirmelelerinden ve ebeveynle kurdukları iletişimden bilgi edinmiş olabilirler. Ön test uygulamasının etkisini kontrol etmek için ilerideki bir çalışmada ön test ölçümlerinin alınmadığı ikinci bir kontrol grubunun çalışmaya dahil edilmesi yararlı olacaktır.

Eğitimin etkililiğini inceleyen analizlerde Statü 2’den 34 (%71) kişinin ve Statü 3’den 12 (%36) kişinin Statü 1’e geçmiş olması, dokunulmanın yanlış olduğunu bilenlerin sır saklamayı büyük oranda öğrenebildiğini, ancak ikisini de bilmeyen grubun daha küçük bir kısmının hem dokunma hem de sırrı aynı anda öğrenebildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar eğitimde önce dokunma konusunun işlenmesi ve bunun öğrenilmesinin, ardından sır konusunun işlenmesinin etkililiğe katkısı olacağına işaret etmektedir.

Eğitim programı dokunma ve sır konusunun kazandırılmasında etkili olmasına rağmen iki konuda öğrenmeyi daha düşük düzeyde arttırmaktadır. Bu iki konu; tanıdıklarının istismarcı olabileceği ve bazı sırların açıklanmasının doğru olabileceğidir. Bu konulardaki sorular ön teste en çok yanlış cevaplanan, son teste de en az öğrenildiği görülen sorulardır. Çocuklar tanıdıklarının istismarcı olabileceğini düşünmekte güçlük yaşamaktadırlar. Alanyazında da özellikle okul öncesi dönemdeki çocukların bu konuyu öğrenmekte güçlük yaşadıklarını ilişkin sonuçlar bulunmaktadır (Wurtele ve Miller, 1987). Ayrıca tüm sırların saklanması gerektiğini düşündüklerinden bazı sırların açıklanabilmesini doğru bulmamaktadırlar. Okul öncesi dönemdeki çocukların bilişsel ve sosyal gelişim özellikleri dikkate alındığında sır kavramını henüz kavrayabildikleri bilinmektedir. Yeni öğrenilen bu kavram için genelleme yapmakta, kuralların değişmez olduğunu düşünmekte ve durumlara

özgü esneklik göstermekte zorlanmaktadırlar (Schaffer, 1996). Eğitim programında bu konulara ayrılan sürenin ve ilgili etkinliklerin artırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Cinsel İstismar Bilgi Formunda dört madde statülerin belirlenmesinde etkili olmamıştır. Bu maddelerden ikisi bedenine çocuğa ait olduğu ve hastalandığında doktorun özel bölgeye bakabileceği bilgisini içeren maddelerdir. Bu konular katılımcıların çoğu tarafından bilindiğinden hem eğitim hem de kontrol grubu tarafından benzer biçimlerde cevaplanmışlardır. Diğer iki madde büyüklerin çocuğun özel bölgesine dokunmaları durumunda ve kendi özel bölgesine dokunması durumunda çocuğun yanlış yapıp yapmadığı bilgisini değerlendiren maddelerdir. Bu iki madde katılımcıların yaklaşık yarısı tarafından bilinmekle birlikte ön testten son teste iki grupta da değişim göstermeyen maddelerdir. Bu konularda çocukların bilgisi değişmemiştir. Eğitim programı içeriğinde bu konular az işlenmiş konulardır. Bu konularda etkinlik ve oyunların artırılması çocukların bilgi artışını sağlama açısından önemlidir.

Programın çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ebeveynlerden alınan bilgiler çerçevesinde incelenmiştir. Eğitim grubunun duyguları hakkında konuşmaları ve bedenlerini beğendiklerini ifade ettikleri bulunmuştur. Alanyazında da eğitim programlarının çocukların ebeveynleriyle konuşmalarını desteklediği belirtilmektedir (Gibson ve Leitenberg, 2000). Eğitim içeriğinde çocukların fiziksel özellikleri hakkında yapılan aktiviteler ve duyu oyunlarının eğitim grubundaki sonuçlara katkısı olabileceği düşünülmüştür. Kontrol grubunda da duyguları hakkında konuşma artış göstermiştir. Kontrol grubundaki artış ön test uygulamalarından kaynaklanabilir ya da her iki grupta duyu ifadelerinin artmasına okul öncesi eğitim ve olgunlaşma da katkıda bulunuyor olabilir.

Alanyazında istismar eğitimlerinin ardından çocukların kaygı ve korkularının artacağı eleştirileri yöneltilmektedir (Finkelhor ve Strapko, 1992; Melton, 1992). Bu çalışmada eğitim grubunda öfke ve kolay ağlama davranışlarında, kontrol grubunda ise uykuya gitmekte güçlük, kolay ağlama ve karanlıktan korkma davranışlarında artış görülmüştür. Hem eğitim hem kontrol grubunda gözlenen bu özellikler okul öncesi dönem çocuklarında sıklıkla görülen davranış sorunlarıdır. Hem eğitim hem de kontrol grubunda görülmesi eğitimden bağımsız olarak bu etkilerin ortaya çıktığını düşündürmektedir. İki grupta gözlenen bu dört özelliğin dışında diğer konularda sorulan 10 soruda (yabancıardan korkma, kâbus görme vb.) herhangi bir değişim gözlenmemiştir. Birçok çalışmada olduğu gibi (Hazzard ve ark., 1991; Hébert ve ark., 2001; Ratto ve Bogat, 1990; Wurtele ve ark., 1989) bu çalışmada da eğitim programının, istismar eğitiminin

içeriği ile ilgili kaygı (örn., anne-babadan ayrılmak istememe gibi) ve korkuları (örn., tanımadığı yetişkinlerden korkma gibi) artırmadığı düşünülmektedir.

Ülkemizde okul öncesi dönem çocukları için cinsel istismarı önleme çalışması bulunmamıştır. İlk defa okul öncesi dönem çocukları için istismarı önleyici bir eğitim programının geliştirilmesi ve uygulanması bu çalışmanın özgün değeridir. Ayrıca bu çalışma kapsamında farklı sosyo-ekonomik düzeylerden geniş bir örneklemle çalışılması bu çalışmanın güçlü yanlarından biridir. Eğitimler iki farklı uygulayıcı tarafından gerçekleştirilmiş ve eğiticinin etkisinden bağımsız olarak eğitim programının içeriğinin etkili olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın bir takım sınırlılıkları bulunmaktadır. Mevcut çalışma kapsamında eğitimin etkililiği değerlendirilirken çocukların istismar bilgisi ve istismardan korunma beceri düzeyleri değerlendirilmiş, istismardan korunma davranışları incelenmemiştir. Daha sonraki çalışmalarda çocukların davranış düzeyinde de değişimleri incelenmelidir. Ayrıca çocukların beceri düzeyi tek soru ile değerlendirilmiştir. Farklı senaryoların sunulduğu ölçümlerle istismardan korunma becerisinin değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu çalışma kapsamında eğitimlere başlamadan önce ebeveynlere bir saatlik eğitim verilmiştir. Ancak ebeveynlere çocuk eğitimlerinin tamamlanmasının ardından da bilgilendirme yapılması çocukların kazanımlarının sürdürülmesi açısından yararlı olacaktır. Bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı izlem ölçümlerinin alınmamasıdır. İstismar önleme eğitiminin etkililiğinin farklı örneklemlemlerle incelenmesi önemlidir. Eğitimin okul öncesi öğretmenleri tarafından verilmesinin çocukların eğitim içeriğini daha iyi kavramasını sağlayacaktır. Okul öncesi dönemden başlayarak istismar önleme eğitiminin okullarda verilmesinin çocuk ve gençlerin sağlığı için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Agirtan, C. A., Akar, T., Akbas, S., Akdur, R., Aydin, C., Aytar, G. ve Beyazova, U. (2009). Establishment of interdisciplinary child protection teams in Turkey 2002–2006: Identifying the strongest link can make a difference! *Child Abuse & Neglect*, 33, 247–255.
- Aksel, Ş. ve Yılmaz Irmak, T. (2005). Review of child abuse and neglect literature in Turkey. Xth ISPCAN European Regional Conference on Child Abuse and Neglect, 11–14 September, Berlin, Germany.
- Berliner, L. ve Elliot, D. M. (2002). Sexual abuse of children. J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny ve T. A. Reid (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment* içinde (55–78). California: Sage Publications, Thousand Oaks.
- Briggs, F. ve Hawkins, R. M. F. (1994). Follow up study of children of 5-8 years using child protection programmes in Australia and New Zealand. *Early Child Development and Care*, 100, 111–117.
- Cicchetti, D. ve Lynch, M. (1993). Toward an ecological/transactional model of community violence and child maltreatment: Consequences for children's development. *Psychiatry*, 56(1), 96–118.
- Collins, L. M. ve Lanza, S. T. (2010). *Latent class and latent transition analysis: With applications in the social, behavioral, and health sciences*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Crosson-Tower, C. (2008). *Understanding child abuse and neglect. (7. baskı)* Boston: Pearson Education.
- Çeçen-Eroğul, A. R. ve Kaf Hasırcı, Ö. (2013). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik geliştirilen cinsel istismarı önleme psiko-eğitim programının etkililiğinin sınanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13, 719–729.
- Eskin, M., Kaynak-Demir, H. ve Demir, S. (2005). Same-sex sexual orientation, childhood sexual abuse, and suicidal behavior in university students in Turkey. *Archives of Sexual Behavior*, 34, 185–195.
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*, 18(5), 409–417.
- Finkelhor, D. (2009). The prevention of childhood sexual abuse. *The Future of Children*, 19, 169–194.
- Finkelhor, D., Asdigian, N. ve Dziuba-Leatherman, J. (1995). The effectiveness of victimization prevention programs for children: A follow-up. *American Journal of Public Health*, 85, 1684–1689.
- Finkelhor, D. ve Dziuba-Leatherman, J. (1995). Victimization prevention programs: A national survey of children's exposure and reactions. *Child Abuse and Neglect*, 19(2), 129–139.

- Finkelhor, D. ve Strapko, N. (1992). Sexual abuse prevention education: A review of evaluation studies. D. J. Willis, E. W. Holden ve M. Rosenberg (Ed.), *Prevention of child maltreatment: Developmental and ecological perspectives* içinde (150-167). New York: Wiley Interscience.
- Fryer, G. E., Kraizer, S. K. ve Miyoshi, T. (1987). Measuring actual reduction of risk to child abuse: A new approach. *Child Abuse and Neglect*, *11*, 173-179.
- Garbarino, J. ve Gilliam, G. (1980). *Understanding abusive families: Vol. 1*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Gelles, R. J. (1987). What to learn from cross-cultural and historical research on overview. R. J. Gelles ve J. B. Lancaster (Ed.), *Child abuse and neglect: Biosocial dimensions* içinde. New York: Aldine De Gruyter.
- Gibson, L. E. ve Leitenberg, H. (2000). Child sexual abuse prevention programs: Do they decrease the occurrence of child sexual abuse? *Child Abuse and Neglect*, *24*, 1115-1125.
- Goldman, J. D. G. ve Padayachi, U. K. (2000). Some methodological problems in estimating incidence and prevalence in child sexual abuse research. *The Journal of Sex Research*, *37*, 305-314.
- Hazzard, A. P., Webb, C., Kleemeier, C., Angert, L. ve Pohl, L. (1991). Child sexual abuse prevention: Evaluation and one-year follow-up. *Child Abuse and Neglect*, *15*, 123-138.
- Hébert, M., Lavoie, F., Piche, C. ve Poitras, M. (2001). Proximate effects of a child sexual abuse prevention program in elementary school children. *Child Abuse and Neglect*, *25*, 505-522.
- Helie, S., Clement, M. ve Larrivee, M. (2003). Epidemiological considerations in the conceptualization and utilization of "prevalence" and "incidence rate" in family violence research: A reply to Brownridge and Halli (1999). *Journal of Family Violence*, *18*, 219-225.
- Heller, S. S., Larriue, J. A., D'Imperio, R. ve Boris, N. W. (1999). Research on resilience to child maltreatment: Empirical considerations. *Child Abuse and Neglect*, *23*, 321-338.
- Higgins, D. J. ve McCabe, M. P. (2001). Multiple forms of child abuse and neglect: Adult retrospective reports. *Aggression and Violent Behavior*, *6*(6), 547-578.
- Kendall-Tackett, K. (2002). The health effects of childhood abuse: Four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse and Neglect*, *26*, 715-729.
- Kendall-Tackett, K. A., Williams, L. M. ve Finkelhor, D. (1993). Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*, *113*, 164-180.
- Kenny, M. C. (2009). Child sexual abuse prevention: Psycho-educational groups for preschoolers and their parents. *The Journal for Specialists in Group Work*, *34*, 24-42.
- Keser, N., Odabaşı, E. ve Elibüyük, S. (2010). Ana babaların çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, *4*, 150-157.
- Kızıltepe, R. ve Yılmaz Irmak, T. (2014). Çocuk cinsel istismarını önleyici müdahale programının geliştirilmesi (Sözlü bildiri). *I. Uluslararası Çocuk Koruma Kongresi*, İstanbul.
- Kolko, D. J. (2002). Child physical abuse. J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny ve T. A. Reid (Ed.) *The APSAC handbook on child maltreatment (2. baskı)* içinde, (21-54). California: Sage.
- Konanç, E., Zeytinoğlu, S. ve Kozcu, Ş. (1988). Ankara, İstanbul ve İzmir ceza mahkemelerinin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili kararlarının incelenmesi. *İzmir Barosu Dergisi*, *53*, 5-21.
- Kozcu, Ş. (1992). Duygusal istismar: Duygusal istismar ve genel ruh sağlığını inceleyen bir araştırma. *Psikoloji Seminer*, *9*, 85-114.
- Lanza, S. T. ve Bray, B. C. (2010). Transitions in drug use among high-risk women: An application of latent class and latent transition analysis. *Advances and Applications in Statistical Sciences*, *3*, 203-235.
- Melton, G. B. (1992) The improbability of prevention of sexual abuse. D. J. Willis, E. W. Holden ve M. Rosenberg (Ed.), *Prevention of child maltreatment: Developmental and ecological perspectives* içinde (150-167). New York: Wiley Interscience.
- Oral, R., Can, D., Kaplan, S., Polat, S., Ateş, N., Çetin, G., . . . Tıraş, B. (2001). Child abuse in Turkey: An experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse and Neglect*, *25*, 279-290.
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. ve Gomez-Benito, j. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse and Neglect*, *33*, 331-342.
- Poche, C., Yoder, P. ve Miltenberger, R. (1988). Teaching self-protection to children using television techniques. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *21*, 253-61.
- Ratto, R. ve Bogat, G. A. (1990). An evaluation of a preschool curriculum to educate children in the prevention of sexual abuse. *Journal of Community Psychology*, *18*, 289-297.

- Saslowsky, D. A. ve Wurtele, S. K. (1986). Educating children about sexual abuse: Implications for pediatric intervention and possible prevention. *Journal of Pediatric Psychology, 11*, 235–245.
- Schaffer, H. R. (1996). *Social development*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Sedlak, A. J. ve Broadhurst, D. D. (1996). *The third national incidence study of child abuse and neglect (NIS-3): Final report*. National Center on Child Abuse and Neglect (DHHS), Washington, DC.
- Sedlak, A. J., Mettenburg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A. ve Li, S. (2010). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS-4): Report to Congress*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families.
- Snyder, H. N. (2000). *Sexual assault of young children as reported to law enforcement: Victim, incident, and offender characteristics*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Uçar, M. (2014). *Bilişsel süreç yaklaşımına dayalı olarak hazırlanan cinsel istismarı önleme becerisi öğretim programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Vermunt, J. K. ve Magidson, J. (2016). *Technical guide for Latent GOLD 5.1: Basic, advanced, and syntax*. Belmont, MA: Statistical Innovations Inc.
- Wurtele, S. K. (1990). Teaching personal safety skills to four-year-old children: A behavioral approach. *Behavior Therapy, 21*(1), 25–32.
- Wurtele, S. K. (2009). Preventing sexual abuse of children in the twenty-first century: Preparing for challenges and opportunities. *Journal of Child Sexual Abuse, 18*, 1–18.
- Wurtele, S. K., Kast, L. C., Miller-Perrin, C. L. ve Kondrick, P. A. (1989). Comparison of programs for teaching personal safety skills to preschoolers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*, 505–511.
- Wurtele, S. K. ve Kenny, M. C. (2012). Preventing child sexual abuse: An ecological approach. P. Goodyear-Brown (Ed.), *Handbook of child sexual abuse: Identification, assessment, and treatment* içinde (531–565). Hoboken, NJ: Wiley Press.
- Wurtele, S. K. ve Miller, C. L. (1987). Childrens' conceptions of sexual abuse. *Journal of Clinical Child Psychology, 16*, 184–191.
- Wurtele, S. K. ve Owens, J. S. (1997). Teaching personal safety skills to young children: An investigation of age and gender across five studies. *Child Abuse and Neglect, 21*, 805–814.
- Yalın, A., Kerimoğlu, E. ve Erman, F. (1995). Okul öncesi çocuklarda cinsel istismarı önleme programı: Ana babaların tutum görüş ve davranışlarının taranması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 2*, 19–27.
- Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz Irmak, T., Aksel, Ş. ve Thompson, D. (2016). Coping strategies and depression among college students following child sexual abuse in Turkey. *Journal of Child Sexual Abuse, 25*(8), 881–894.
- Zara-Page, A. (2004a). Çocuk cinsel istismarı: Cinsel istismara neden olan etkenler ve cinsel istismarın çocuklar üzerindeki etkileri. *Türk Psikoloji Yazıları, 7*(13), 103–113.
- Zara-Page, A. (2004b). Cinsel istismara bağlı travma: Psikolojik tedavi süreci ve ilkeleri. *Türk Psikoloji Yazıları, 7*(14), 15–21.
- Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E. ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2*(2), 69–78.

Summary

I'm Learning to Protect Myself with Mika: Efficacy of Sexual Abuse Prevention Program

Türkan Yılmaz Irmak

Ege University

Rukiye Kızıltepe

Ege University

Şeyda Aksel

Ege University

Duygu Güngör

Dokuz Eylül University

Duygu Eslek

Ege University

Sexual abuse of children is an important social and public health problem with a wide range of short and long-term outcomes in childhood and adulthood. The research shows that both male and female children in preschool years are at risk (Synder, 2000). School-based programs to prevent child sexual abuse are one of the most widely applied preventive strategies in several countries. School programs vary widely in terms of their content and many of them also involve parents (Finkelhor & Strapko, 1992; Wurtele & Kenny, 2012). These programs are generally designed to teach children how to recognize threatening situations and to provide them with skills about protecting themselves against abuse. Children are generally taught about the concepts of good and bad touching and how to tell an adult if they are asked to do something they find uncomfortable (Finkelhor, 2009).

There is an agreement among researchers that after the prevention program preschool children can develop knowledge (Fryer, Kraizer, & Miyoshi, 1987; Kenny, 2009; Poche, Yoder, & Miltenberger, 1998; Wurtele & Owens, 1997) and acquire skills (Wurtele & Owens, 1997) to protect themselves in case of abuse. In accordance with these, there has been an increase in the number of disclosure of abuse and children have begun to recognize potential abusive situations (Wurtele & Owens, 1997). Although several prevention studies have reported that a small minority of children showed negative side effects such as fear and anxiety (Finkelhor & Dziuba-Leatherman, 1995), some other studies haven't found any differences between pre-test and post-test results for anxiety (Hazzard, 1991; Hébert et al., 2001; Ratto & Bogat, 1990; Wurtele, Kast, Miller-Perrin, & Kondrick, 1989) and sexual problems (Gibson & Leitenberg, 2000).

In Turkey, sexual abuse prevention studies are limited or the prevention studies have mostly been conducted with school-age children (Çeçen-Eroğul & Kaf

Hasırıcı, 2013; Uçar, 2014). To our knowledge, there is no prevention study done with preschool children in Turkey. Therefore, it is important to develop child sexual abuse prevention programs for preschool children. The main purpose of this study was to develop a child sexual abuse prevention program for preschool children and to evaluate the efficacy of this program.

Method

Participants

The sample of this study consisted of 175 children, between 50-72 months old ($M = 61.80$, $SD = 6.1$) and their parents. Ninety three female (53%) and 82 male children (47%) from six preschools participated in this study. The participants were randomly assigned as to either education ($n_{\text{female}} = 49$, $n_{\text{male}} = 53$) or control groups ($n_{\text{female}} = 44$, $n_{\text{male}} = 29$). One education group and one control group were selected from each school in order to counterbalance them in terms of age, socio-economic status, gender etc. Mothers' age ranged between 22 and 47 ($M = 24.32$, $SD = 5.25$), fathers' age ranged between 25 and 53 ($M = 37.67$, $SD = 5.59$).

Measures

Demographic Information Form. This form was developed by the researchers of this study to obtain demographic information including gender, age, and parents' education level of the participants and their families.

Child Sexual Abuse Knowledge Form. This form was developed for this study to assess children's level of knowledge about prevention from child sexual abuse. The form consists of 17 questions that can be answered as "Yes", "No" or "I don't know". Three relatively neutral questions were added such as "You bought a cake for your father's surprise birthday, would you keep as a secret?"

Address for Correspondence: Dr. Türkan Yılmaz Irmak, Ege University, Faculty of Literature, Department of Psychology, Campus, Bornova / İzmir

E-mail: turkan.yilmaz.irmak@ege.edu.tr

Self-protection Skill Form. The researchers developed this form in order to examine prevention skills of children from sexual abuse. The form consists of one open-ended question (What do you do if someone wants to touch you?). Two postgraduate students in developmental psychology coded the answers of the children.

Firstly, the answers of children were counted up and answer number categories were created. Secondly, the coders categorized the answers of children under two main themes as effective and ineffective. For example, running away, and telling to someone were coded as effective answers; while playing, and telling a tale to someone were identified as ineffective answers. Number of effective answers were calculated and comprised 'effective answer' variable. Lastly, diversity of effective answers was coded. For example, a child may have three effective answers including telling to mother, telling to father, and running away. When these three effective answers were analyzed according to diversity, there were two diverse effective answers appeared. Reliability between observers was ranging from .86 to .99.

The Parent Evaluation Form. The Parent Evaluation Form was developed by the researchers of the current study to examine the positive and negative effects of the intervention program on children's level of such as having nightmare, fear, and talking about their emotions. This form consisted of 17 items. The parents were asked to report the frequency of their children's behavior, ranging from zero (never) to four (ten and more).

Procedure

Program description

The authors of this study developed the program, namely "I am learning to protect myself with Mika", by reviewing the literature. The prevention program was a 5-days program which contained daily modules. The topics were mainly about personal rights ('my body belongs to me'), emotional awareness, good touch-bad touch, body safety rules, saying "No", good and bad secrets, and the concept indicating sexual abuse is never a child's fault etc.

Results

This section is composed of socio-demographic information of education and control groups as well as the results regarding the effectiveness of the education program.

Socio-demographic Characteristics of the Education and Control Group

Table 1 represents the socio-demographic characteristics of the participants. In order to make compar-

isons between the education and control groups in terms of their characteristics, chi-square and *t*-test analyses were conducted. Gender [$\chi^2(1) = 2.98, p > .05$], education of the mother [$\chi^2(2) = .58, p > .05$], education of the father [$\chi^2(2) = .63, p > .05$], being only child or having siblings [$\chi^2(1) = 2.61, p > .05$] were not found to be significantly different between the participants of education and control groups. Moreover, the time spent for preschool education was observed to be similar for control group ($m = 1.03, sd = 1.32$) and education group ($m = 1.12, sd = 1.26$), $t(173) = .43, p > .05$.

Efficacy of the Program

Results about Participants' Child Sexual Abuse Knowledge.

The answers given to the question of "Are you the boss of your body?" were similar in pre-test and post-test. Majority of both education and control group participants responded it as "Yes". However, education and control groups didn't know the correct answers of some questions such as "If someone touches your private parts and tell you keep this as a secret, do you keep it as secret?" in the pre-test. Nevertheless, in the post-test education group tended to answer correctly. In order to provide a deeper understanding about this change, we used latent Markov analysis.

Results of Latent Markov Analysis. First, latent class analysis was conducted separately to decide the number of latent classes. A three-class solution was found as the best model. According to the item response probabilities, Status-1 named as 'self-protecting group'. Status-2 was named as 'the group of children who knows to be touched is wrong but keeps it as a secret'. Status-3 was named as 'risk group' which consists of participants who does not know to be touched is wrong and keeps it as a secret as well.

Two different educators gave the education. Before investigating the efficacy of the education program, we looked at the transition probabilities of the different educators. Transition matrix (A') of the two groups is as follows:

$$A_{\text{educator-1}}^{(i)} = \begin{bmatrix} .98 & .01 & .01 \\ .60 & .40 & .00 \\ .33 & .13 & .54 \end{bmatrix} \quad A_{\text{educator-2}}^{(i)} = \begin{bmatrix} .96 & .01 & .03 \\ .74 & .26 & .00 \\ .27 & .00 & .73 \end{bmatrix}$$

The model with the educator as a covariate variable showed poorer fit than the model without covariate ($\Delta\chi^2 = 74, df = 8, p > .05$). As a result, it could be concluded that educators did not have an effect on the results and further analysis could be made for both educators' groups.

The model with the education and control groups as covariates had better fit than the model without covariates. Transition matrix of this model is as follows:

$$A_{\text{education}}^{(i)} = \begin{bmatrix} .99 & .00 & .01 \\ .70 & .30 & .00 \\ .35 & .00 & .65 \end{bmatrix} \quad A_{\text{control}}^{(i)} = \begin{bmatrix} .99 & .01 & .01 \\ .15 & .85 & .00 \\ .00 & .11 & .89 \end{bmatrix}$$

As it can be seen from the matrix, in the education group, the probability of members of Status-2 moving to Status-1 after education was .70. This probability equals to .15 in the control group. Moreover, in the education group the probability of members of Status-3 moving to Status-1 after education was .35. This probability equals to .00 in the control group.

Results of the Capability of Protecting Themselves from Abuse. We evaluated the children's capability of protecting themselves from abuse by asking open-ended questions. The number of the answers and effective answers as well as the diversity of the answers was evaluated.

The number of the answers, the effective answers, and the diversity of the answers were analyzed by using a 2 (Group: education and control) X 2 (Time: pre-test and post-test) ANOVA with repeated measures on the last factor. The interaction effects between group and time was significant for the number of the answers, the effective answers, and the diversity of the answers [Wilk's $\lambda = .76$, $F(1, 155) = 6.72$, $p = .01$, $\eta^2 = .04$; Wilk's $\lambda = .96$, $F(1, 155) = 6.40$, $p = .01$, $\eta^2 = .04$; Wilk's $\lambda = .953$, $F(1, 155) = 7.65$, $p = .01$, $\eta^2 = .05$, respectively]. Contrast analyses were conducted for the source of these interactions. However, there was no difference found between education and control groups in the pre-test for the three variables. On the other hand, the number of answers of education group ($M = 2.56$, $SD = 1.45$) was seen to be significantly higher than the scores of the control group ($M = 1.98$, $SD = 1.15$) in the posttest. In regards to effective answers, education group ($M = 2.43$, $SD = 1.43$) had significantly higher scores than the control group ($M = 1.74$, $SD = 1.45$) in the post-test. Similarly, the diversity of effective answers of education group ($M = 1.81$, $SD = .91$) was seen to be significantly higher than the scores of the control group ($M = 1.36$, $SD = .93$) in the posttest. Both education and control groups increased the scores from pre-test to post-test; however education group had higher scores than the control group.

Negative and Positive Effects of the Program. To test the positive and negative effects of the sexual abuse prevention program on children, parents were asked to fill out a form about their children's behavior. The parents of the education group reported increments in their children's anger ($z = -2.18$, $p = .03$), crying easily ($z = -2.18$, $p = .01$), appreciation of their own body ($z = -2.74$, $p = .01$), and talking about emotions ($z = -2.42$, $p = .02$) after the education program. On the other hand, the parents of the control group reported an increase in terms of fear from dark ($z = -2.25$, $p = .02$), and talking about their emotions ($z = -3.16$, $p = .00$), sleeping problems ($z = -2.22$, $p = .03$), crying easily ($z = -2.40$, $p = .02$) in the post-test.

Discussion

The aim of this study was to investigate the efficacy of child sexual abuse prevention program on preschool children. According to latent Markov analyses, three latent classes were identified including Status-1 (self-protecting group), Status-2 (group who knows to be touched is wrong but keeps it as a secret), and Status-3 (risk group). We expected that members of Status-2 and Status-3 would move to Status-1 in the education group rather than in the control group. As expected, it was found that transition probabilities from the other status to Status-1 were higher in the education group than in the control group. The results of this study were parallel to the previous literature (e.g., Fryer et al., 1987; Kenny, 2009; Poche et al., 1988; Wurtele, 2009; Wurtele & Owens, 1997). After the sexual abuse prevention education, children gained greater knowledge.

The number of the answers, the effective answers, and the diversity of the answers were used to evaluate the participants' protection skills. Along with the knowledge about sexual abuse, there was an increase observed in terms of protection skills of the children. This result was also consistent with the previous literature (e.g., Fryer et al., 1987; Poche et al., 1988).

In order to investigate the positive and negative effects of the program, the parents were asked to assess their children's behavior. Parents of the children in the present study reported that their children have been more likely talking about their emotions and more likely appreciating their own body after the education program. In the control group, the children were also reported as have been more likely talking about their emotions. There are some possible explanations for these positive effects on both of the groups. One possible explanation is that both groups may have shown higher positive effects due to the preschool education or maturation. Besides, the pre-test may have led to questioning and communication with parents about the subject (i.e., sexual abuse) which might lead to an increase in positive effect in the control group.

The literature on the relationship between negative effects and prevention program is contradictory. Some studies found negative effects of prevention programs on children (Finkelhor et al., 1995; Hébert et al., 2001), other studies have not found any negative effect on children (Hazzard et al., 1991; Hébert et al., 2001; Ratto & Bogat, 1990; Wurtele et al., 1989). In this study, there were a few negative effects on education and control groups. There are some possible explanations regarding the negative effects of prevention program on both education and control groups. Crying, sleeping problems, fear from dark, and anger are already existing behaviors for preschool children. Because these prob-

lems have occurred in both groups, it can be concluded that there is no relationship between prevention program and these negative effects. Moreover, the negative effects related to the program content such as fear from strangers and separation fear from parents have not been observed after the prevention program.

To our knowledge, there is no study conducted in Turkey examining the effects of a sexual abuse prevention program on preschool children. This study does contribute to the current literature in that sense. One of the strengths of our study is to include a large number of participants from three different socio-economic levels. We think that sexual abuse prevention programs are needed to be disseminated for preschool children.

This study has three limitations. First, the current study has investigated the knowledge level and protection skills, but not protection behaviors. Further studies should observe children's protection behaviors in real life situations after the prevention programs. Secondly, measures used in the assessment were not standardized. Lastly, a follow-up measure hasn't been presented to the children.